

VLADIMIR VRATOVIĆ
Filozofski fakultet
Zagreb

UDK 807.34+873.4

NOVOLATINSKA FILOLOGIJA I KLASIČNA FILOLOGIJA*

(Metodološke granice)

Abstrakt: Der italienische Frühhumanismus um 1300 bildet den Beginn der neulateinischen Sprache und der neulateinischen Literaturen, deren Herrschaft sich bis zum heutigen Tag erstreckt. Die wissenschaftliche der Erforschung der neulateinischen Sprache und der neulateinischen Literaturen gewidmete Disziplin ist die neulateinische Philologie. Von einer neulateinischen Philologie als autonomer wissenschaftlicher Disziplin kann man erst seit den dreißiger Jahren unseres Jahrhunderts sprechen (z. B. die Forschungen von Ellinger), strenger gefaßt seit dem ersten, 1971 in Leuven abgehaltenen internationalen Kongreß für neulateinische Studien. Die methodologischen Unterschiede zwischen der neulateinischen Philologie auf der einen, der klassischen und den Neuphilologien auf der anderen Seite.

Što pripada području istraživanja klasične filologije, i u okviru njezinu latinske filologije za razdoblja do otprilike sredine 6. stoljeća n.e., sasvim je jasno. Srednjovjekovnim latinskim jezikom i stoga srednjovjekovnom latinskom književnošću smatramo cjelokupnu produkciju nastalu između 6. i 13. stoljeća.

Kako dakle valja nazvati stoljeća života latinskog jezika i latinske književnosti, što se javljaju nakon srednjeg vijeka?

Da bi se i dalje zvali „srednjovjekovnima“, nema ni govora. Ni termin „humanistički“, kako ga još uvijek pokatkad nalazimo, nema smisla, jer ga je jedino primjereno ograničiti na razdoblje evropske književnosti i kulture koje i nazivamo humanizmom. Stoga je najbolje nazivati *novolatinskim* (*neolatinskim*) jezikom i *novolatinskim* (*neolatinskim*) književnostima svu produkciju na latinskom pa i makaronski latinski, od ranoga humanizma talijanskog oko god. 1300. do naših dana. Tako predlaže IJsewijn¹, tako je prihvaćeno na II. međunarodnom kongresu u Amsterdamu 1973. i za službenu upotrebu u statutu Međunarodnog društva za novolatinske studije (latinski naziv: *Societas internationalis studiis Neolatinis provehendis*, engl. naziv: *Inter-*

* Referat koji sam, u organizaciji Saveza društava za antičke studije SFRJ, održao 7.X.1980. u Novom Sadu na II. naučnom skupu „Antiquitas ac tempora nostra“.

¹ *La philologie néo-latine dans le monde*, „De gulden Passer“, 43 (1965), Antwerpen, str. 44; isti autor u: *Companion to Neo-Latin Studies*, Amsterdam—New York—Oxford, 1977, str. VII, 6 i passim.

national Association for Neo-Latin Studies, kratica: IANLS)). Tko je prvi u latinski uveo termin *neolatinus* u ovakvu značenju, ne znamo. IJsewijn ga nalazi već u djelima Johanna Dominica Fussa², belgijskog profesora latinskog na sveučilištu u Liègeu, latinskog pjesnika i prevodioca s njemačkoga na latinski. Ne bih znao odgovoriti kada se i gdje u Hrvata prvi put pojavio izraz *neolatinus* ili *novolatinški*. U zanimljivu spisnu *Specimen de fortuna Latinitatis*³ hrvatski latinist Marko Faustin Galjuf govori s velikim poznavanjem predmeta i pun oduševljenja o izvanrednim mogućnostima pisanja na latinskom u moderno doba, strogo ga lučeći od srednjovjekovnoga latinskog, ali ne upotrebljava nikakav termin.

Ako se složimo da novolatinske književnosti traju od ranoga humanizma talijanskog, onda u područje *novolatinske (neolatinske) filologije* pripada cjelokupno latinsko stvaralaštvo od 1300. do danas.

Je li novolatinska filologija samostalna znanstvena disciplina, a ako jest, otkada postoji? Novolatinska filologija u načelu nije ništa manje samostalna, osobito od 30-ih godina našeg stoljeća, posebice od razdoblja nakon II. svjetskog rata, negoli su samostalne ostale neofilologije, npr. romanistika, germanistika, slavistika.

Tomu se može staviti prigovor, jedan od mogućih: podaci, opisi, karakterizacije, doduše vrlo brojni, o pojedincima, pa i razdobljima, osobito o humanizmu, prečesto su utopljeni u opće povijesti književnosti, posebice romanskih naroda i osobito nekih slavenskih, npr. Hrvata i Poljaka. Dakle, u prošlom i prethodnim stoljećima ne samo što nema sinteze o osobitostima i povijesnom razvoju latinskog jezika nakon srednjovjekovnoga latinskog nego nema ni temeljite sinteze cjelokupna razvoja i mnogovrsnih implikacija novolatinske književnosti. Samo bi djelimično iznimkom bio IV. svezak (*Die lateinische und griechische Literatur der Christlichen Völker*) Baumgartnerove povijesti svjetske književnosti⁴, gdje autor prati razvoj do svojih suvremenika Oktavijana Cagnaccija i pape Lava XIII.

Što se tiče 30-ih godina, mislim prvenstveno na Ellingerovo djelo *Geschichte der neulateinischen Literatur Deutschlands im sechszehnten Jahrhundert*⁵, nažalost nezavršeno zbog tragične sudbine autorove, i njegovu studiju *Grundfragen und Aufgaben der neulateinischen Philologie*⁶, i na Meisterovu studiju *Bedeutung und Umfang des lateinischen Schrifttums im Mittelalter und in der Neuzeit*⁷. U Parizu 1944. objavio

² I to u: *Dissertatio de linguae Latinae ... usu, deque poesi et poetis neolatinis*, Cologne, 1822. Usp. IJsewijn, *cit. knjiga*, str. 6, gdje se spominje i raniji primjer na njemačkom, u školskoj knjizi E. Klose-a *Neulateinische Chrestomathie enthaltend Aneccdoten, Erzählungen, Briefe, Biographien, und andre lateinische Aufsätze aus neuern Lateinern...*, Leipzig, 1795.

³ Augustae Taurinorum, 1833, v. ulomke u: Gortan—Vratović, *Hrvatski latinisti*, sv. II, Zagreb, 1970, str. 917 i d.

⁴ *Geschichte der Weltliteratur*, Freiburg i. Breisgau, 1900.

⁵ Sv. I—III 1, Berlin-Leipzig, 1929—1933.

⁶ „Germanisch-romanische Monatschrift“, 21 (1933), str. 1—14.

⁷ „Mitteilungen Ver. klass. Philologen“, 10 (1933), Wien, str. 3—25.

je P. van Tieghem knjigu *La littérature latine de la Renaissance — Étude d'histoire littéraire européenne*. Nakon II. svjetskog rata vjerojatno je kronološki prvi Schumannov članak *Die lateinische Literatur als geschichtliche Gesamterscheinung*⁸, a nekoliko godina poslije njega Conrady-eva problematska studija *Die Erforschung der neulateinischen Literatur (Probleme und Aufgaben)*⁹.

U posljednjih je 35 godina iznikao nebrojen niz članaka, studija, monografija, kritičkih izdanja, zajedničkih ili specijalnih časopisa, bibliografija, čak i specijalnih katedara na sveučilištima. Među najnovijim objavljenima, iako je kao referat održan već 1973. na kongresu u Amsterdamu, nalazi se Hessov i metodološki nadasve vrijedan rad *Deutsche Literaturgeschichte und neulateinische Literatur (Aspekte einer gestörten Rezeption)*¹⁰. Valja mi još izdvojiti dva izvrsna pokušaja sinteze razvoja novolatinske književnosti, objavljena iste godine u razmaku od nekoliko mjeseci: Mardešićevu *Novovjekovnu latinsku književnost*¹¹, u kojoj su ravnopravno sa svjetskima prikazani i ocijenjeni i hrvatski latinisti, i već citirani IJsewijnov *Companion to Neo-Latin Studies*¹².

Ogleda li se samo taj najuži izbor iz opstojeće literature i u nje-mu citirana i bibliografski navedena starija i novija, samo se jedan odgovor nadaže na naprijed postavljeni prigovor: novolatinska filologija jest autonomna znanstvena disciplina, jer za predmet istraživanja ima ne samo višestoljetnu, obilnu i raznovrsnu nego i u svim dimenzijama vrlo značajnu građu. Ne nalazi se dakle stvaralaštvo neolatinista u ničijoj zemlji, kako je s nemalo gorčine ustvrdio H. Schnur u vezi s njemačkim pjesnicima latinistima 16. i 17. stoljeća¹³.

Otkada valja datirati novolatinsku filologiju kao disciplinu koja se očito konstituirala kao samostalna? Najrigoroznije bi bilo: od I. međunarodnog kongresa za novolatinske studije u Leuvenu 1971, realno bi bilo već od 30-ih godina našeg stoljeća.

Neka mi je ipak, što se razgraničenja metodologije tiče, dopušteno skicirati odnos novolatinske filologije prema klasičnoj filologiji, s jedne, i prema neofilologijama, s druge strane.

Novolatinska je filologija ukorijenjena na neki način u klasičnoj filologiji, a tijesne veze (što bliže našem stoljeću, sve tješnje) vezuju je s opstojećim neofilološkim disciplinama. U odnosu na antiku i klasič-

⁸ „Romanische Forschungen“, 60 (1947), str. 605—616.

⁹ „Euphorion“, 49 (1955), Heidelberg, str. 413—445.

¹⁰ Str. 493—538 u: *Acta Conventus Neo-Latini Amstelodamensis*. Ed. by P. Tuynman, G. C. Kuiper and E. Keßler. W. Fink Verlag, München, 1979.

¹¹ Str. 405—480 u: *Povijest svjetske književnosti*. . . Knj. 2, Zagreb, Mladost—Liber, 1977.

¹² U najvećem, III. poglavlju (str. 14—205), uz bogatu opću i specijalnu literaturu; v. o knjizi moju recenziju: „Umjetnost riječi“, XXII (1978), br. 1—2, str. 71—74.

¹³ „... einem Niemandstand, das gelegentlich von Germanisten oder Latinisten kurz besucht wird, ohne daß indessen dieses zugegebenermaßen sehr ausgehnte Gebiet schon gründlich durchgeackert wäre“, str. 494, *Nachwort* u: *Lateinische Gedichte deutscher Humanisten*. Reclam, Stuttgart, 1966.

nu filologiju temeljna je, dakako, spona latinski jezik, a u odnosu na evropske (i dijelom izvanevropske) književnosti novoga vijeka obilje i raznovrsnost modernih tema, djelomice i novonastalih književnih vrsta i stilskih postupaka. No ozračje društveno, dakle i lingvističko i estetsko, latinskog jezika u antici stubokom je drukčije nego ozračje latinskog jezika za humanizma i tijekom stoljeća do danas: ondje, u antici, uz latinski kao nacionalni i književni jezik opstoji još samo jedan relevantan književni jezik, tj. grčki; ovdje, u novom vijeku, latinski jezik (što bliže nama, sve u manjoj mjeri) opstoji uz sve veće obilje i sve više razvijenih narodnih i književnih jezika. Iz toga proishodi jedna od bitnih metodoloških razlika između klasične i novolatinske filologije, uključujući u taj uže lingvistički aspekt i niz okolnosti što su usko vezane s nacionalnim osobitostima i njihovim književnostima i s promijenjenim društvenim prilikama, od pravno-političkih, filozofskih i vjerskih do ekonomskih i tehničkih.

Komparatistički, dakle, pristup, što se tiče antike i klasične filologije, samo je dvosmjernan: latinsko (rimsko) — grčki, a što se tiče novovjekovnih (i dijelom srednjovjekovnih) latinskih književnosti, on je nužno višesmjernan, i to u mnogo raznovrsnijem i otvorenijem svijetu.

Uronjenost novolatinskih književnosti u društveno i estetsko, i to višejezično, ozračje nama bližih stoljeća nameće novolatinskoj filologiji metodu istraživanja kudikamo bližu modernim jezicima i književnostima. U taj kompleks problema pripadaju, na primjer, još: bilingvizam (katkada i multilingvizam) u opusu pojedinih latinista, zatim specifičan odnos književnih ostvarenja latinskog jezičnog izraza prema ostvarenjima na narodnom jeziku¹⁴, pa uzajamna povezanost i, rekao bih, komplementarnost stvaranja na latinskom i narodnim jezicima u pojedinim književnostima¹⁵.

Ne samo što spomenuti i neki drugi problemi nameću specifičnu metodologiju u istraživanju neolatinizma, nego i neolatinskoj filologiji omogućuju posebnost i autonomnost kao znanstvenoj disciplini, kako u odnosu na klasičnu filologiju, tako u odnosu na istraživanje drugih modernih jezika i književnosti, s kojima novolatinske književnosti dijele cijeli niz motivsko-tematskih, idejnih i općestilskih osobitosti.

¹⁴ Gotovo nijedna od studija što sam ih gore spominjao nije lišena makar i kratkog osvrta na taj problem. Dodajmo im ovdje dva rada koji problematski svakako nadilaze područje jedne nacionalne književnosti ili jedne književne epohe: prvi je Spitzerov (*The Problem of Latin Renaissance Poetry*, str. 923—944 u: *Romanische Literaturstudien* 1936—1956, Tübingen, 1959), s istančanim sučeljavanjem (osobito str. 930 i d.) jedne Polizianove latinske pjesme s talijanskim paralelama njegovim i njegove škole; u drugom radu F. Tateo (*La poesia latina del Rinascimento*, „Cultura e scuola“, III (1964), br. 10, Roma, str. 13—21) plodno razmišlja o funkciji latinske poezije u sklopu nacionalne književnosti.

¹⁵ V. o tomu, posebice za hrvatsku književnost, moje članke: *O odnosu i uzajamnim vezama književnosti pisane na latinskom i narodnim jezicima*, „Umjetnost riječi“, XXIII (1979), br. 1, Zagreb, str. 17—24 (= *Živa antika*“ XXIX (1979), br. 1, Skopje, str. 91—98); *Hrvatski latinizam u kontekstu hrvatske i evropske književnosti*, str. 137—151 u: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, ured. A. Flaker i K. Pranjić, Zagreb, 1978.

Kako metodološka problematika upravo izvire iz djela pojedinih neolatinista, može se zorno pratiti koliko u onih pisaca koji su pisali samo na latinskom (npr. Pontano, Erazmo, Spinoza, Schnur, ili od Hrvata npr. Šižgorić, I. Crijević, Bošković, Kunić, Džamanjić, od Slovenaca S. Kopriva), toliko i onih koji su pisali i na latinskom i na svojem narodnom (ili još kojem) jeziku (npr. Petrarca, Luther, Kochanowski, Descartes, Pascoli, ili među Hrvatima Petrić, Marulić, Katančić, Ferić, Smerdal).

Pozorniji osvrt na dio obilne literature, koja je u svijetu i u nas, posebice u naše doba, napisana o naprijed spomenutim autorima, očigledno nameće samo jedan zaključak: klasična (latinska) filologija i neofilologija susrele su se u disciplini koju nazivamo *novolatinском filologijom*. Pogledi koji se sa stajališta moderne Evrope od ranog humanizma do danas bacaju ili unatrag, prema antici, ili na suvremenost i bližu prošlost, samo su dva toka istog istraživanja, iste znanstvene discipline. Neolatinistička metodologija otrgnula se od pokroviteljstva klasične filologije, koliko je to pokroviteljstvo bilo kočnicom njezinu samosvojnou razvoju. S druge strane, neolatinistička filologija kao znanstvena disciplina nije, i ne mora biti, doslovno izjednačavana s drugim neofilologijama poput romanistike, slavistike, germanistike, jer nije latinski jezik jedina spona koja neolatinizam veže s antikom.

Bez obzira na to iz kojih specijalističkih struka dolazili istraživači, sada i ubuduće, — iz redova klasičnih i drugih filologa, filozofa ili pravnika, teologa ili prirodoznanstvenika —, svi se oni, zajedno sa specijalistima neolatiniskim filozozima, kojih već ima i sve će ih više biti, podvrgavaju imanentnim zakonitostima novolatiniske književnosti, jedne višestoljetne i nadasve utjecajne pojave u evropskoj (i dijelom svjetskoj) književnosti, koja pojava, ne samo po latinskom jeziku, čuva kontinuitet od antike do našeg doba, ali vrlo često i vrlo duboko nosi u sebi mnoge osobitosti što ih ima bilo koji moderni jezik i književnost na njemu pisana.

Primljeno, 15. jula 1981.

ZUSAMMENFASSUNG

V. Vratović: NEULATEINISCHE UND KLASSISCHE PHILOLOGIE (METHODOLOGISCHE ABGRENZUNG)

IJsewijn's Formulierung, in der Nachfolge der lateinischen Literatur des Mittelalters bilde der italienische Frühhumanismus um 1300 den Beginn der neulateinischen Literaturen, deren Herrschaft sich bis zum heutigen Tag erstreckt, hält der Verfasser für durchaus berechtigt. Das Gebiet der neulateinischen Literaturen umfaßt die gesamte in lateinischer bzw. neulateinischer Sprache abgefaßte literarische Produktion; die wissenschaftliche der Erforschung der neulateinischen Sprache und der neulateinischen Literaturen gewidmete Disziplin ist die neulateinische Philologie. Obwohl Vorgänge und Erscheinungen im Bereich der neulateinischen Literaturen und der neulateinischen Sprache bereits im Humanismus Beachtung gefunden haben, und dann in erhöhtem Maße im 19. Jahrhundert, kann man von einer

neulateinischen Philologie als autonomer wissenschaftlicher Disziplin erst seit den dreißiger Jahren unseres Jahrhunderts sprechen (z. B. die Forschungen von Ellinger), strenger gefaßt seit dem ersten, 1971 in Leuven abgehaltenen internationalen Kongreß für neulateinische Studien. Im weiteren Verlauf des Aufsatzes erörtert der Verfasser die zu beachtenden methodologischen Unterschiede zwischen der neulateinischen Philologie auf der einen, der klassischen und den Neuphilologien auf der anderen Seite. Als charakteristische Züge der für die neulateinische Philologie erarbeiteten Methodologie werden hervorgehoben: das Dasein der neulateinischen Literaturen inmitten einer in gesellschaftlicher und ästhetischer Hinsicht völlig gewandelten mehrsprachigen geistigen Welt; bei zahlreichen Neulateinern das Problem des Bilinguismus; das Verhältnis der lateinsprachigen literarischen Schöpfungen zu den nationalsprachigen.